

«Ο λόγος και η εικόνα συμπαραστάτες του ήρωα»: μια διαθεματική πρόταση διδασκαλίας

Ντία - Τροοδία Αριστοδήμου,
Φιλολόγος, MA, MSc.

Σπυριδούλα Γ. Δημητρακοπούλου,
Φιλολόγος, Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια

Περίληψη

Η παρούσα πρόταση επιχειρεί την παρουσίαση ενός υποστηρικτικού εκπαιδευτικού υλικού, που αποσκοπεί στη διασύνδεση των κειμένων της αρχαίας ελληνικής γραμματείας από πρωτότυπο που διδάσκονται στη δευτεροβάθμια με άλλα σύγχρονα έργα, ανανεώνοντας τη διδακτική των αρχαίων και όχι μόνο. Συγκεκριμένα, επιλέγεται ως κεντρικός άξονας δόμησης του υλικού η έννοια του «ήρωα» και της θυσίας διαχρονικά, όπως μπορούμε να την συναγάγουμε συγκριτικά από διαφορετικά γραμματολογικά είδη και κειμενικά είδη. Βασικός στόχος του παραγόμενου υλικού είναι η διαθεματική προσέγγιση του γνωστικού αντικείμενου των αρχαίων ελληνικών, καταργώντας τα όρια ανάμεσα σε αυτό και τα υπόλοιπα γλωσσικά αντικείμενα και αναδεικνύοντας τις εσωτερικές τους διασυνδέσεις. Το προς μάθηση υλικό παρέχεται επικαιροποιημένο και πολυδιάστατο, ενώ χαρακτηρίζεται από χρηστικότητα και ευελιξία, παρέχοντας στον εκπαιδευτικό μεγαλύτερη αυτονομία σε υπαρκτές διδακτικές ανάγκες. Το υλικό πλαισιώνεται από συγκεκριμένες διδακτικές προτάσεις αξιοποίησης, οι οποίες εμφανίζουν στην καλλιέργεια ανώτερων νοητικών και βιωματικών δεξιοτήτων σε ένα ομαδοσυνεργατικό πλαίσιο στο οποίο προωθείται η διαδικαστική γνώση.

1. Εισαγωγή

Στην εκπαιδευτική πράξη, τα ηρωικά πρότυπα συχνά γίνονται αντικείμενο διδασκαλίας. Σε διδακτικά αντικείμενα, όπως η Ιστορία, η Αρχαία και Νέα Ελληνική Γραμματεία, η Νεοελληνική Γλώσσα, τα Θρησκευτικά, τα παιδιά πληροφορούνται για πρόσωπα που διακρίθηκαν, εκτελώντας μια αξιόλογη και αξιέπαινη πράξη για πρόσωπα που επιδεικνύουν αρετές όπως η γενναιότητα, η αυτοθυσία, η σοφία, και η ευαισθησία στις ανάγκες των άλλων, δηλαδή για ανθρώπους που δρουν πάνω από το μέσο όρο και μπορούν να χαρακτηριστούν ήρωες.

Για παράδειγμα, διδάσκοντας την ενότητα 2 «Θυσία για την πατρίδα» στο μάθημα της Αρχαίας Ελληνικής Γραμματείας από πρωτότυπο της γ' γυμνασίου, στο κείμενο από τον «Επιτάφιο τοις Κορινθίων βοηθοίς» 79-81 του Λυσία, συναντήσαμε τη φράση «οίτινες υπέρ μεγίστων και καλλίστων κινδυνεύσαντες»· φράση που, όπως ήταν φυσικό, όχι μόνο δεν θα μπορούσε να μείνει ασχολίαστη αλλά και επιπλέον θα μας οδηγούσε σε μια σωρεία συνειρμών με γεγονότα, και αντιλήψεις του σήμερα για τον ήρωα και το ηρωικό πρότυπο, καθώς και για την έννοια της θυσίας.

Προσπαθώντας δε να κατανοήσουμε περισσότερο το περιεχόμενο της έννοιας, αναρωτηθήκαμε για την ύπαρξη ηρώων στη σημερινή κοινωνία, και για το αν θα

μπορούσαμε να χαρακτηρίσουμε κάποιον από το ευρύτερο ή το πιο στενό μας κοινωνικό περιβάλλον ως ήρωα.

Αρχικά, προσπαθήσαμε με τους μαθητές να δώσουμε έναν ορισμό της έννοιας: δεν περιορίσαμε τη σημασία της έννοιας αποκλειστικά στους ήρωες της ιστορίας – αυτούς που αποτέλεσαν και την αφετηρία της συζήτησής μας- και που συνήθως είναι ήρωες πολέμου, άνθρωποι που ξεκίνησαν μια επανάσταση ή που επέζησαν μέσα από μάχες. Αντίθετα, προκειμένου να αποφύγουμε μια μονόπλευρη - και πιθανόν ακόμη και εθνικιστική προσέγγιση - δεχτήκαμε τον πιο πλατύ ορισμό του ήρωα, αυτόν που προσδιορίζει τον ήρωα ως τον άνθρωπο που τοποθετεί το κοινό συμφέρον ψηλότερα από το ατομικό (Pleiss & Feldhusen, 1995).

Αυτό μας έδωσε τη δυνατότητα να περιλάβουμε σε αυτόν παλιότερους και σύγχρονους ήρωες, γνωστούς και αφανείς, πραγματικούς και μυθοπλαστικούς, και ιδιαίτερα τους «καθημερινούς» ήρωες, αυτούς που στην καθημερινή ζωή χαρακτηρίζονται από ιδιαίτερο ψυχικό σθένος, όπως οι νοσοκόμοι, οι χρόνιοι ασθενείς, οι μητέρες κ.ά. Όλοι αυτοί οι τύποι ηρώων έχουν ως βασικό τους γνώρισμα το ότι δεν διστάζουν να θυσιάσουν τον εαυτό τους για τον άλλο.

Τα πορίσματα αυτά, που προέκυψαν κατά τη διαδικασία του μαθήματος, αποτέλεσαν την αφορμή - και εμπλουτιζόμενα εν συνεχεία αξιοποιήθηκαν - για τη συγκέντρωση και την παραγωγή ενός σχετικού υποστηρικτικού εκπαιδευτικού υλικού, προκειμένου να γίνει μια πιο συστηματική διερεύνηση της έννοιας «ήρωας».

2. Αιτιολόγηση επιλογής θέματος

Θεωρήσαμε πολύ σημαντικό να ασχοληθούμε συστηματικότερα με το περιεχόμενο αυτής της έννοιας, όχι μόνο εξαιτίας του ενδιαφέροντος που έδειξαν οι μαθητές, αλλά κυρίως και προ πάντων εξαιτίας των επιστημονικά επιβεβαιωμένων θετικών επιπτώσεων της ενασχόλησης των παιδιών και των εφήβων με τα ηρωικά πρότυπα.

Σύμφωνα με έρευνες, η μελέτη των ηρωικών προτύπων μπορεί να συμβάλλει σημαντικά στη συναισθηματική και ηθική ανάπτυξη των παιδιών (Hunter, 1983), καθώς ακόμη στην επίλυση των λεπτών συγκρούσεων της καθημερινής ζωής, και στην εξομάλυνση των διαπροσωπικών τους σχέσεων (French & Pena, 1991), βοηθώντας τα στο μέλλον να εκδηλώσουν επιθυμητές κοινωνικές συμπεριφορές, όπως η συνεργασία, η σωστή ηγεσία, η ακεραιότητα και η ευαισθησία στις ανάγκες των άλλων. Όσον αφορά ακόμη την προσωπική αυτοεκτίμηση τους, ταυτιζόμενα τα παιδιά και οι έφηβοι με κάποιο ηρωικό πρότυπο εμπνέονται και ενδυναμώνουν στην προσπάθειά τους να αντιμετωπίσουν δύσκολες καταστάσεις. Καθώς λοιπόν, οι ήρωες με τη συμπεριφορά τους μπορούν να εμπνεύσουν τους ανθρώπους να δουν το καλό που βρίσκεται μέσα τους και να το αναπτύξουν (Pierce, 1995), θεωρήσαμε πως η ενασχόληση μας με το περιεχόμενο αυτής της έννοιας μόνο θετική επίδραση θα μπορούσε να έχει στην ψυχосύνθεση των εφήβων.

Επιπλέον, μπορεί να υποστηριχθεί πως τα προαναφερθέντα πλεονεκτήματα αποκτούν μεγαλύτερη αξία και βαρύτητα αν λάβει κανείς υπόψη ότι στις μέρες μας, παρατηρείται εκτός από οικονομική κρίση, και μια επακόλουθη κρίση αξιών και προτύπων. Οι ήρωες ως πρόσωπα που αναδεικνύουν τις δυνατότητες της ανθρώπινης ψυχής, συνιστούν παραδείγματα που με το πέρασμα του χρόνου καταξιώνονται στη συνείδηση της κοινής γνώμης, σε αντίθεση με άλλα πρόσκαιρα είδωλα που τυχόν, μια κοινωνία όπως η δική μας, τα προβάλλει περισσότερο.

3. Θεωρητικές καταβολές

Εξαιτίας λοιπόν αυτών των παραγόντων – της ανάγκης που προκύπτει από την εποχή μας, όπως και των θετικών επιπτώσεων της ενασχόλησης με τα ηρωικά πρότυπα στην ψυχοσύνθεση των εφήβων, συγκεντρώσαμε και εν συνεχεία παρηγάγαμε ένα υποστηρικτικό εκπαιδευτικό υλικό. Για τη συλλογή, την οργάνωση και αξιοποίηση του υλικού αυτού, καθώς και για τη διαμόρφωση των ερωτημάτων, στηριχθήκαμε σε μια σειρά θεωρητικών παραδοχών.

Καταρχάς, σύμφωνα με τη γνωσιακή θεωρία του κονστρουκτιβισμού, η γνώση κατασκευάζεται από τα ίδια τα υποκείμενα, με βάση την εμπειρία τους, την κοινωνικο – πολιτιστική και την προσωπική, ενώ η νέα γνώση στοχεύει στην οργάνωση της προϋπάρχουσας εμπειρίας - οι μαθητές αναπτύσσουν κριτική επίγνωση του πώς σκέφτονται και του τι γνωρίζουν για τον κόσμο

Βασική παράμετρος αποτελεί το ότι η γνωστική ανάπτυξη προωθείται με μια διδασκαλία διαδραστική, όπου οι μαθητές είναι δρώντα υποκείμενα (Φρυδάκη, 2009: 245) και όχι παθητικοί δέκτες, ενώ ο εκπαιδευτικός παύει να λειτουργεί ως αυθεντία ή ως παντογνώστης, μια που οι διαφορετικές στο σύνολο της τάξης υποκειμενικότητες συνομιλούν μεταξύ τους. Προωθείται δηλαδή κατ' αυτόν τον τρόπο η αυτενέργεια του εκάστοτε μαθητή.

Ωστόσο, η αυτενέργεια και η ενεργητική συμμετοχή του μαθητή μπορούν να υποβοηθηθούν από την αξιοποίηση της διαθεματικότητας στον τρόπο παρουσίασης της διδακτέας ύλης. Ως εκ τούτου, πρωταρχική επιδίωξη μας κατά την παραγωγή του εκπαιδευτικού υλικού, υπήρξε η διαθεματική προσέγγιση του γνωστικού αντικειμένου των αρχαίων ελληνικών, αποβλέποντας στην κατάργηση των ορίων ανάμεσα σε αυτό και τα υπόλοιπα γλωσσικά αντικείμενα και στην ανάδειξη των εσωτερικών τους διασυνδέσεων.

Σύμφωνα με τους μελετητές, η διαθεματικότητα στη διδασκαλία συνιστά καινοτομία τόσο ως προς το περιεχόμενο της διδασκαλίας όσο και ως προς τη μέθοδο εργασίας, καθώς «συνειδητά εφαρμόζει μεθοδολογία και γλώσσα από περισσότερους από έναν κλάδους, προκειμένου να εξετάσει ένα κεντρικό θέμα, ζήτημα, πρόβλημα ή εμπειρία» (Jacobs, 1989: 8),. Με τον τρόπο αυτό, διαρρηγνύεται η γραμμικότητα του σχολικού εγχειριδίου και το προς μάθηση υλικό παρέχεται επικαιροποιημένο και πολυδιάστατο.

Ταυτόχρονα, κρίνουμε πως η όλη συλλογιστική μας άπτεται και των επιδιώξεων του ΔΕΠΠΣ, και δεν αποκλίνει από την επίσημη διδακτέα ύλη που περιλαμβάνεται στα σχολικά εγχειρίδια, αφού συχνά σε αυτά συναντούμε διαθεματικές ερωτήσεις που προτρέπουν στη σύνδεση του συγκεκριμένου γνωστικού αντικειμένου με άλλα μαθήματα, όπως και στη σύνδεση του παρελθόντος με το παρόν. Ειδικότερα, σύμφωνα με τα ΔΕΠΠΣ, η ανάθεση διαθεματικών εργασιών προκρίνεται ως βασικό μέσο που θα μπορούσε να συμβάλει ουσιαστικά στην αυτόβουλη οικοδόμηση της γνώσης, στο πλαίσιο μιας κονστρουκτιβιστικής θεώρησης της μάθησης.). Η γνώση στην περίπτωση αυτή, δε δίνεται σαν ένα έτοιμο πακέτο που πρέπει κανείς να ακολουθήσει απaráβατα, αλλά ο εκπαιδευτικός παροτρύνεται να σχεδιάσει τη διδασκαλία του με διαφοροποιημένα κριτήρια ως προς το τι θεωρεί αξιόλογο να μάθει η τάξη του (Φουντοπούλου, 2013: 119).

Επιπλέον, το στοιχείο αυτό υποστηρίζεται από το γεγονός ότι παράλληλα αξιοποιούνται και ορισμένα κείμενα που περιλαμβάνονται στα υπόλοιπα σχολικά εγχειρίδια του Γυμνασίου: για παράδειγμα, το κείμενο «Θυσία για την πατρίδα» που αποτέλεσε αφετηρία της όλης δραστηριότητάς μας και βρίσκεται στο σχολικό

εγχειρίδιο της γ' γυμνασίου Αρχαία – πρωτότυπο, οι «Θερμοπύλες» του Κ. Π. Καβάφη, στο σχολικό εγχειρίδιο Νεοελληνικής Λογοτεχνίας β' γυμνασίου, το απόσπασμα από τον «Μπολιβάρ», στο σχολικό εγχειρίδιο Λογοτεχνίας της γ' γυμνασίου, κείμενο-απόσπασμα από έντυπο των «Γιατρών χωρίς σύνορα» που βρίσκεται στη Νεοελληνική Γλώσσα γ' γυμνασίου. Ακόμη, όπως είναι φανερό περιλαμβάνονται κείμενα που υπάγονται σε διάφορα γνωστικά αντικείμενα με αποτέλεσμα η επιδίωξή μας για διαθεματική προσέγγισή της έννοιας να μην αποκλίνει από το επίσημο θεσμικό πλαίσιο των Προγραμμάτων Σπουδών

Είναι φυσικά αυτονόητο πως οι σύνθετες διαθεματικές εργασίες απαιτούν, εκ μέρους των μαθητών, αυτενέργεια, διαδραστικότητα και συμμετοχικότητα· δεξιότητες, που, επιπλέον, θεωρούνται απαραίτητες για την προετοιμασία των μαθητών να ενταχθούν στο σύγχρονο κοινωνικό – πολιτισμικό περιβάλλον, έτσι όπως διαμορφώνεται σήμερα .

Φυσικά, τέτοιες δεξιότητες, (διαδραστικότητα, συμμετοχικότητα και αυτενέργεια) προϋποθέτουν μια τάξη που θα είναι χώρος καλλιέργειας όλων εκείνων των συνθηκών που ευνοούν τον γόνιμο διάλογο, τη διατύπωση αντιτιθέμενων απόψεων, την αναζήτηση μη εμφανών σχέσεων μεταξύ των παραμέτρων της γνώσης και των στοιχείων της πληροφορίας (Φουντοπούλου, 2013: 127)

Συνακόλουθα θεωρούμε πως μια τέτοιας φύσεως συνεργασία αλληλεπίδρασης και επικοινωνίας, ανάμεσα στους βασικούς συντελεστές της εκπαιδευτικής διαδικασίας, δηλαδή το δάσκαλο και το μαθητή, αλλά και μεταξύ των ίδιων των μαθητών, επιτυγχάνεται πιο αποτελεσματικά, όταν η οικοδόμηση της γνώσης πραγματοποιείται σε ένα πλαίσιο συνεργατικής μάθησης.

Σύμφωνα με τους ερευνητές, με τη συνεργατική μάθηση ενισχύονται η ακαδημαϊκή μάθηση και οι διαπροσωπικές σχέσεις (Dunne & Bennett, 1990), βελτιώνεται η αυτοεκτίμηση (Galton & Williamson, 1992), αυξάνεται η παραγωγικότητα, η διαπροσωπική έλξη και η κοινωνική υποστήριξη – αλληλεγγύη (Johnson & Johnson, 1994). Επομένως, και η δική μας πρόταση είναι η εφαρμογή του προτεινόμενου εκπαιδευτικού υλικού σε ένα ομαδοσυνεργατικό πλαίσιο – διαφοροποιημένο, και επιπλέον με μια μέθοδο που θα επιχειρεί την ανάδειξη των σχέσεων ανάμεσα στα διάφορα γνωστικά αντικείμενα.

Ως εκ τούτου, το προτεινόμενο υλικό, πέρα από τις βασικές αρχές του κονστрукτιβισμού και της διαθεματικότητας στις οποίες στηριχθήκαμε για την παραγωγή του, αντλεί από την έννοια της υποστήριξης (scaffolding) (Φρυδάκη, 2009: 404 κ.εξ.), παρέχοντας για το λόγο αυτό στους μαθητές σαφείς κατευθύνσεις και συγκεκριμένα ερείσματα για την αυτοδύναμη οικοδόμηση της νέας γνώσης.

Εκτός από την εφαρμογή του υλικού σε ομαδοσυνεργατικό πλαίσιο, τελευταία βασική παράμετρος που καθόρισε την παραγωγή του υλικού και μαρτυρά την υποστηρικτική διάστασή του συνιστούν ακόμη τα επιλεκτικά στοιχεία που αντλεί από τη θεωρία της πολυτροπικότητας. Με την πολυτροπικότητα το κάθε κείμενο αποτελεί «ένα πολλαπλό σύστημα τρόπων» (Χοντολίδου, χ.χ.: 9) και το νόημα αναδεικνύεται με διαφορετικά μέσα (όπως εικόνα, κείμενο, εικαστικοί δείκτες κλπ.). Στην παρούσα περίπτωση ωστόσο, πρόκειται για ένα πολυσυλλεκτικό υλικό παράλληλων κειμένων επιλεγμένων με όρους πολυτροπικότητας.

4. Περιγραφή υλικού και διδακτική αξιοποίηση

Πρόκειται επομένως για ένα μικρό τεύχος –πολυτροπικής υφής σε ένα βαθμό– στο οποίο περιλαμβάνονται φύλλα εργασίας που προσφέρονται τόσο για ομαδική,

όσο και για ατομική επεξεργασία από τα παιδιά. Για τη σφαιρική διερεύνηση της έννοιας «ήρωας», προσπαθήσαμε στη δόμηση των φύλλων να καλύψουμε βασικές παραμέτρους της έννοιας, που αφορούν στα βασικά γνωρίσματα του ήρωα. Η συλλογιστική στην επιλογή του επιμέρους υλικού κάθε ομάδας, για παράδειγμα κινείται από τον ηρωισμό εν σχέσει με τον πατριωτισμό αρχικά με κέντρο το κείμενο του Λυσία, εν συνεχεία στους βασικούς τύπους ηρώων, περνάμε κατ' επέκταση στα βασικά κίνητρα και επιλογές ενός ήρωα, την αντιμετώπιση του από το κοινωνικό σύνολο, το τίμημα με το οποίο συχνά καλείται να πληρώσει την ηρωική του συμπεριφορά και τέλος το θέμα διευρύνεται ως προς την πρακτική διάσταση που ενέχει η υλοποίηση της προσφοράς στο σύνολο.

Στο τευχίδιο αυτό περιλαμβάνονται κείμενα από διαφορετικά γραμματολογικά αλλά και κειμενικά είδη. Για παράδειγμα σε πρώτη φάση, ο επιτάφιος του Λυσία (5^{ος} αι. π.Χ.) και άλλα κείμενα από πρωτότυπο, όπως το λυρικό ποίημα του Αρχίλοχου (7^{ος} αι. π.Χ.) ή ο Προμηθέας Δεσμώτης (τραγωδία 5^{ου} αι. π.Χ.), διασυνδέονται με άλλα σύγχρονα έργα –κάτι που αποτελεί και ένα στοιχείο πρωτοτυπίας στην πρότασή μας, καθώς μια τέτοια σύνδεση, απαντάται σχεδόν εξολοκλήρου στα αρχαία από μετάφραση μόνο. Ακόμη, το υλικό εμπλουτίζεται με σύγχρονα ιστορικά γεγονότα και ειδήσεις από τον ημερήσιο τύπο, ποιητικά κείμενα της νεότερης λογοτεχνίας, μέχρι και λαϊκό παραμύθι, αλλά και κινηματογραφικές ταινίες (21^{ος} αι. μ.Χ.) και εικαστικό υλικό ποικίλης στόχευσης.

Πιο συγκεκριμένα, στο υλικό που παρουσιάζεται, οι εικόνες και τα κείμενα που πρέπει να μελετηθούν από κοινού δίνονται σε ζεύγη ή αντιθέτως τοποθετούνται σε μια σημειολογικά αντιστικτική δόμηση, σε περιπτώσεις που υπάρχει σύγκριση και διαφορά μεταξύ των στοιχείων αυτών (π.χ. βλ. παράρτημα για τα φύλλα εργασίας, όπου: φύλλο 1, Αρχιλόχου «Σαῖων τις αγάλλεται» και εικόνα μνημείου Καρακόλινου / φύλλο 2, «Μπολιβάρ» και απόφθεγμα Νέλσον Μαντέλα / Σύριος πρόσφυγας – Κινέζος μαθητής – υπερήρωας Batman). Τα επιμέρους παράλληλα κείμενα παρουσιάζονται σε ορισμένα σημεία με όρους πολυτροπικότητας, όπως για παράδειγμα στις περιπτώσεις που στο διαθεματικό υλικό εμφανίζεται έντονη γραφή σε σημεία των κειμένων, η οποία υποβοηθά στην ανάδειξη του κεντρικού νοήματος (π.χ. βλ. παράρτημα, φύλλο 3, «Προμηθέας Δεσμώτης» και εικονογραφημένη εικόνα / φύλλο 4, στοιχεία στο έντυπο «Γιατρών χωρίς σύνορα» - φράσεις σε κυπριακό παραμύθι κ.ο.κ.), καθώς και στις εκφωνήσεις των δραστηριοτήτων που διακρίνονται από χαρακτηριστικό διακεκομμένο πλαίσιο –ενιαίο σε όλο το υλικό-, ενώ στις αντίστοιχες εργασίες που προκρίνονται για ανάθεση στο σπίτι υιοθετείται διαφορετικό σχήμα -βελάκι που παραπέμπει σε κίνηση- (βλ. παράρτημα φύλλα εργασίας 1-4).

Τα κείμενα συνοδευόμενα από «ανοιχτού τύπου» δραστηριότητες στοχεύουν στην ενεργοποίηση τόσο σύνθετων γνωστικών λειτουργιών (σύγκριση, αξιολόγηση), όσο και βιωματικών και ψυχοκινητικών λειτουργιών. Κάποιες από αυτές προορίζονται για προβληματισμό, συζήτηση και επεξεργασία στην τάξη, σε ομαδοσυνεργατικό πλαίσιο κατά προτίμηση και με το σύνολο της τάξης, ενώ άλλες προορίζονται για επεξεργασία ως ατομική εργασία για το σπίτι, πράγμα το οποίο παραμένει πάντα στην κρίση του διδάσκοντα. Το προτεινόμενο υποστηρικτικό, διαθεματικό υλικό παρουσιάζει ακόμη διαφοροποίηση στο βαθμό δυσκολίας τόσο των στοιχείων προς μελέτη, όσο και των δραστηριοτήτων.

Επιδιώξαμε δηλαδή ταυτόχρονα, το υλικό να χαρακτηρίζεται από χρηστικότητα και ευελιξία, ώστε να καθίσταται εφαρμόσιμο στις υπαρκτές διδακτικές ανάγκες, παρέχοντας στον εκπαιδευτικό μεγαλύτερη αυτονομία. Παρέχει δηλαδή τη

δυνατότητα στον εκπαιδευτικό να το αξιοποιήσει εξίσου σε οποιοδήποτε από όλα τα εμπλεκόμενα αντικείμενα, πλήρως ή επιλεκτικά κατά το δοκούν, προκειμένου να προσεγγίσει πώς η ανθρώπινη κατάσταση ρηματοποιείται στην τέχνη.

Ως προς τις επιμέρους προτάσεις μας για την αξιοποίηση της ομαδοσυνεργατικής μεθόδου, προτείνεται κάθε ομάδα να αναλάβει μία από τις τέσσερις σελίδες του φύλλου εργασίας που αναφέρεται σε διαφορετικές πτυχές του «ήρωα» και της θυσίας, ώστε στο τέλος του μαθήματος η ολομέλεια της τάξης να μελετήσει σφαιρικά την έννοια με βάση τους άξονες της συλλογιστικής που αναφέρθηκαν παραπάνω (πατρίδα, επιλογές, τίμημα, υλοποίηση). Μια εναλλακτική πρόταση αποτελεί, κάθε ομάδα να ασχοληθεί με ένα συγκεκριμένο κειμενικό είδος, όπως μόνο με τα λογοτεχνικά κείμενα ή τις εικόνες, ταινίες, ειδήσεις κ.ο.κ.

5. Αναμενόμενα οφέλη

Κλείνοντας, αναμένουμε μέσω αυτής της προσέγγισης να υπάρξουν οφέλη τόσο για τον μαθητή, όσο και για το σύνολο της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Ως προς τον πρώτο, ευελπιστούμε στη σταδιακή μύηση των μαθητών σε έναν πιο σύνθετο τρόπο σκέψης, ώστε οι μαθητές να μπορούν να αξιοποιούν αυτενεργώντας τα στοιχεία του σχολικού βιβλίου. Θεωρούμε πολύ σημαντικό να συνηθίσουν σε έναν πιο αυτόνομο τρόπο μελέτης κειμένων, να είναι ικανοί να διασυνδέουν όσα διδάσκονται χωρίς διαρκείς υποδείξεις, και επιπλέον να τα συσχετίζουν με τη ζωή. Με την ενασχόλησή τους με διάφορους τύπους κειμένων δεν στοχεύουμε απλώς στην καλλιέργεια δεξιοτήτων προσπέλασης κειμένων, αλλά και στην απόκτηση ευχέρειας στην επεξεργασία και σύνδεση πληροφοριών και στην όξυνση της αντιληπτικής τους ικανότητας σε εικαστικά και λογοτεχνικά σημαίνοντα. Ακόμη, η εργασία σε ομαδοσυνεργατικό πλαίσιο, στοχεύει στην ανάληψη ρόλων και στην παιδαγωγική και κοινωνική ωφέλεια που προκύπτει για τον έφηβο από τη συνεργασία.

Ως εκ τούτου, θέλουμε να πιστεύουμε πως οι προτάσεις αξιοποίησης που προαναφέρθηκαν, εμφανίζουν στην προώθηση της βιωματικής και υποστηρικτικής διδασκαλίας σε ένα διαφοροποιημένο, πάντα ως προς τον βαθμό δυσκολίας, ομαδοσυνεργατικό πλαίσιο, στο οποίο θα προωθείται η διαδικαστική γνώση. Επίσης ευελπιστούμε πως έτσι η μάθηση μετατρέπεται σε ενεργητική διαδικασία, ενώ η τάξη μέσω της επικέντρωσης στη συλλογικότητα, τη διάδραση, τη διαπραγμάτευση και την αναζήτηση κοινού νοήματος στη γνώση, μπορεί να μετατραπεί σε δημοκρατική κοινότητα μάθησης (Φρυδάκη, 2009: 342 κ.εξ.).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνόγλωσση

Φουντοπούλου, Μ. Ζ. (2013). Διδάσκοντας αρχαία ελληνικά: δεδομένα, όρια, προοπτικές στο *Εκπαίδευση Εκπαιδευτικών, Διδακτική και Διδακτική Άσκηση στο Τμήμα Φιλοσοφίας, Παιδαγωγικής και Ψυχολογίας* (επιμ. Φρυδάκη Ε., Κάββουρα Θ., Μηλίγκου Ε. Ε., Φουντοπούλου Μ. Ζ.) (σσ. 113-131), Αθήνα: Π. Μ. Σ. Θεωρία Πράξη και Αξιολόγηση του Εκπαιδευτικού Έργου.

Φρυδάκη, Ε. (2009). *Η Διδασκαλία στην Τομή της Νεωτερικής και Μετανεωτερικής Σκέψης*. Αθήνα: Κριτική.

Χοντολίδου, Ε. (χ.χ.). Εισαγωγή στην Έννοια της Πολυτροπικότητας. Ανάκτηση από Ηλεκτρονικός Κόμβος για την Υποστήριξη των Διδασκόντων την Ελληνική Γλώσσα: <http://www.komvos.edu.gr/>

Ξενόγλωσση

Dunne, E. & Bennett, N. (1990). *Talking and Learning in Groups*. London: Routledge.

French, J. & Pena, S. (1991). Children's hero play of the 20th century. Changes resulting from television's influence. *Child Study Journal*, 21 (2), 79-94.

Galton M. & Williamson, J. (1992). *Group Work in the Primary Classroom*. London: Routledge.

Hunter, M. (1983). A need for heroes. *Horn Book Magazine*, 59, 146-154.

Jacobs, H. (1989). *Interdisciplinary Curriculum: Design and Implementation*. Alexandria, VA: Association for Supervision and Curriculum Development.

Johnson, D. & Johnson, R. (1994). *Learning together and alone, cooperative, competitive, and individualistic learning*. Needham Heights, MA: Prentice-Hall.

Pierce, P. (1995). Who are our heroes? *Parade Magazine*, 6, 4-5

Pleiss, M. K. & Feldhusen, J. F. (1995). Mentors, role models, and heroes in the lives of gifted children. *Educational Psychologist*, 30 (3), 159-169.

*Πανελλήνιο Συνέδριο Επιστημών της Εκπαίδευσης : «Ο Αλέξανδρος Δελμούζος και το σχολείο
της εποχής μας: εκσυγχρονισμός του εκπαιδευτικού έργου – Σύγχρονες διδακτικές
προσεγγίσεις»*

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ
με τα φύλλα εργασίας του παραχθέντος υλικού

Ὡστε προσήκει τούτους εὐδαιμονεστάτους ἡγεῖσθαι, οἷτινες ὑπὲρ μεγίστων καὶ καλλίστων κινδυνεύσαντες οὕτω τὸν βίον ἐτελεύτησαν, οὐκ ἐπιτρέψαντες περὶ αὐτῶν τῇ τύχῃ, οὐδ' ἀναμείναντες τὸν αὐτόματον θάνατον, ἀλλ' ἐκλεξάμενοι τὸν κάλλιστον. Καὶ γάρ τοι ἀγήρατοι μὲν αὐτῶν αἱ μνήμαι, ζηλωταὶ δὲ ὑπὸ πάντων ἀνθρώπων αἱ τιμαί· οἳ πενθοῦνται μὲν διὰ τὴν φύσιν ὥς θνητοί, ὑμνοῦνται δὲ ὥς ἀθάνατοι διὰ τὴν ἀρετὴν. Καὶ γάρ τοι θάπτονται δημοσίᾳ, καὶ ἀγῶνες τίθενται ἐπ' αὐτοῖς ῥώμης καὶ σοφίας καὶ πλούτου, ὥς ἀξίους ὄντας τοὺς ἐν τῷ πολέμῳ τετελευτηκότας ταῖς αὐταῖς τιμαῖς καὶ τοὺς ἀθανάτους τιμᾶσθαι. Ἐγὼ μὲν οὖν αὐτοὺς καὶ μακαρίζω τοῦ θανάτου καὶ ζηλῶ, καὶ μόνοις τούτοις ἀνθρώπων οἶμαι κρεῖττον εἶναι γενέσθαι, οἷτινες, ἐπειδὴ θνητῶν σωμάτων ἔτυχον, ἀθάνατον μνήμην διὰ τὴν ἀρετὴν αὐτῶν κατέλιπον.

Λυσίας, Ἐπιτάφιος τοῖς Κορινθίων βοηθοῖς, 79-81

2. Στην εικόνα δεξιά απεικονίζεται μνημεῖο για τους εκτελεσθέντες από τους Γερμανούς τον Απρίλιο του 1944, στον Καρακόλιθο Βοιωτίας. Ποια σημεία του Επιταφίου του Λυσία θα μπορούσαν να συνδεθούν με την εικόνα και γιατί;

3. α) Ποια διαφορετική στάση απέναντι στη θυσία για την πατρίδα προβάλλεται στο κείμενο του Αρχιλόχου και ποια στην εικόνα του μνημείου;

β) Πώς διαφοροποιείται η άποψη που εκφράζει ο Αρχιλόχος από το ηρωικό ιδεώδες της εποχής του (7^{ος} αι. π. Χ) και πώς οι ήρωες του 1944 με τις σημερινές αντιλήψεις;

1. α) Ποιες αρετές του ήρωα συναντούμε στο καθένα από τα δύο αποσπάσματα; Συγκρίνετέ τις.

β) Με ποιο τρόπο τιμούνται οι ήρωες, σε κάθε περίπτωση; Να αναφέρετε ομοιότητες και διαφορές. Ποια τιμή θεωρείτε την πιο σημαντική –αιτιολογήστε.

[..]ΣΤ. Ἦταν γενναῖο παιδί.

Με τα θαμπόχρυσά κουμπιά καὶ τὸ πιστόλι του
Με τὸν αἶρα τοῦ ἀντρα στὴν περπατηξιά
Καὶ με τὸ κράνος τοῦ, γυαλιστερό σημάδι
(Φτάσανε τόσο εὐκόλα μες στὸ μυαλό
Ποῦ δὲν ἐγνώρισε κακὸ ποτέ του)

Με τοὺς στρατιώτες τοῦ ζερβά δεξιά
Καὶ τὴν ἐκδίκηση τῆς ἀδικίας μπροστὰ του
—Φωτιά στὴν ἀνομή φωτιά!—

Με τὸ αἶμα πάνω ἀπὸ τὰ φρύδια
Τὰ βουνά τῆς Ἀλβανίας βροντήξανε
Ὑστερα λιώσαν χιόνι νὰ ξεπλύνουν
Τὸ κορμί του, σιωπηλὸ ναυάγιο τῆς αὐγῆς
Καὶ τὸ στόμα του, μικρὸ πουλί ἀκελάηδιστο
Καὶ τὰ χέρια του, ανοιχτές πλατεῖες τῆς ἐρημίας
Βρόντηξαν τὰ βουνά τῆς Ἀλβανίας
Δὲν ἐκλάψαν

Γιατί νὰ κλάψουν

Ἦταν γενναῖο παιδί!

«Ἄσμα ηρωικὸ καὶ πένθιμο γιὰ τὸν χαμένο
ἀνθυπολοχαγὸ τῆς Ἀλβανίας», Οδυσσεὺς Ελύτης
(1945)

ἀσπίδι μὲν Σαῖων τις ἀγάλλεται, ἦν παρὰ θάμνῳ,
ἔντος ἀμώμητον, κάλλιπον οὐκ ἐθέλων·
αὐτὸν δ' ἐξέσάωσα. τί μοι μέλει ἀσπίς ἐκείνη;
ἐρρέτω· ἐξαῦτις κτήσσομαι οὐ κακίῳ.

Αρχιλόχος (D6, 5W)

Με τὴν ἀσπίδα ἀπ' τοὺς Σαῖους κάποιος θ' ἀγάλλεται·
στὰ θάμνα, ἀρματωσιά λαμπρή, τὴν πέταξα ἀθελά μου.
Φτάνει ποῦ σώθηκα. Γιὰ τὴν ἀσπίδα ἐκείνη νοιάζομαι;
Ὡρα καλὴ τῆς! Θ' ἀποχτήσω ἄλλη λαμπρότερη.
μτφρ. Γ. Δάλλας

**Ντία- Τροοδία Αριστοδήμου –
Σπυριδούλα Γ. Δημητρακοπούλου**

1. Οι ήρωες γεννιούνται ή γίνονται; Ποια άποψη εκφράζεται στο απόφθεγμα του Μαντέλα, και ποια στο ποίημα του Εγγονόπουλου; Να αναπτύξετε την άποψή σας σε ένα σύντομο κείμενο.

[...]Είδες για πρώτη φορά το φως στο Καρακάς. Το φως το δικό σου, Μπολιβάρ, γιατί ως να 'ρθεις η Νότια Αμερική ολόκληρη ήτανε βυθισμένη στα πικρά σκοτάδια. Τ' όνομά σου τώρα είναι δαυλός αναμμένος, που φωτίζει την Αμερική, και τη Βόρεια και τη Νότια, και την οικουμένη! Οι ποταμοί Αμαζόνιος και Ορινόκος πηγάζουν από τα μάτια σου. Τα ψηλά βουνά έχουν τις ρίζες στο στέρνο σου, Η οροσειρά των Άνδεων είναι η ραχοκοκαλιά σου. [...]
«Μπολιβάρ», Ν. Εγγονόπουλος

[..]Να μιλησω για ηρωες να μιλησω για ηρωες [...]

«Στα σκοτεινά πηγαίνουμε, στα σκοτεινά προχωρούμε...». Οι ήρωες προχωρούν στα σκοτεινά.[...]

«Ο Τελευταίος Σταθμός», Γ. Σεφέρης

Κάθε μέρα τα τελευταία τρία χρόνια, ο 18χρονος Xie Xu, κουβαλά στις πλάτες του τον συμμαθητή του, που έχει κινητικά προβλήματα.

3. Αφού μελετήσετε όλες τις εικόνες και τα κείμενα, δοκιμάστε να κατατάξετε τα πρόσωπα που προβάλλονται σε διαφορετικές κατηγορίες - τι τύποι ηρώων μπορούν να προκύψουν από αυτές;

2. Ποια στοιχεία των πράξεών τους, καθιστούν τα δυο παιδιά εξίσου ήρωες; Ποιες συνθήκες και προϋποθέσεις οδηγούν σε αντίστοιχες ηρωικές συμπεριφορές;

Ο Σύρος πρόσφυγας, Χουσεΐν Σβαΐχ, 18 ετών, μεταφέρει τον 7χρονο ξάδελφό του Σαϊλφουαλάχ – του οποίου τα πόδια είναι σπασμένα – από τη Δαμασκό μέχρι τα σερβο-ουγγρικά σύνορα, και συνεχίζουν το ταξίδι τους. «Τα πόδια του ξαδελφού μου είναι σπασμένα και πρέπει να τον μεταφέρω για μεγάλες αποστάσεις, είμαι τόσο κουρασμένος και δεν έχω ιδέα πού πηγαίνουμε», είπε ο Χουσεΐν.

Ο Batman δεν έχει υπερδυνάμεις. Στηρίζεται στο μυαλό του, το πνεύμα του και τις σωματικές ικανότητες του. Είναι σκοτεινός, συγκρουόμενος και τραγικός χαρακτήρας, αλλά ποτέ λιγότερος από τον καλύτερο από εμάς. Οι απατεώνες με τους οποίους τα βάζει αποτελούν την πιο τρομακτική και αλλόκοτη συλλογή κακοποιών που έχει υπάρξει. [...]Συγγραφείς και καλλιτέχνες δημιουργούν ιστορίες βασισμένοι στη περσόνα του

Διασκευή από ιστότοπο: www.lifo.gr

4. Βρείτε και μελετήστε το υπόλοιπο ποίημα.

5. Διάλεξε και παρουσίασε στην τάξη το δικό σου προσωπικό ήρωα. Συγκεντρώστε στην τάξη τα πρότυπά σας και μιλήστε για όσα τα κάνουν να ξεχωρίζουν.

«πεθαίνω τώρα που χαράζει η λευτεριά, όμως κάνω χαλάλι τα νιάτα μου για την Ελλάδα»
Ηρώ Κωνσταντοπούλου – Ετών 17 Επονίτισα

Τιμή σ' εκείνους όπου στην ζωή των
ώρισαν και φυλάγουν Θερμοπύλες.
Ποτέ από το χρέος μη κινούντες·
δίκαιοι κ' ίσιοι σ' όλες των τες πράξεις,
αλλά με λύπη κιόλας κ' ευσπλαχνία·
γενναίοι οσάκις είναι πλούσιοι, κι όταν
είναι πτωχοί, πάλ' εις μικρόν γενναίοι,
πάλλι συντρέχοντες όσο μπορούν·
πάντοτε την αλήθεια ομιλούντες,
πλην χωρίς μίσος για τους
ψευδομένους.

Και περισσότερη τιμή τούς πρέπει
όταν προβλέπουν (και πολλοί
προβλέπουν)
πως ο Εφιάλτης θα φανεί στο τέλος,
κ' οι Μήδοι επί τέλους θα διαβούνε.

Κ.Π.Καβάφης (Από τα Ποιήματα
1897-1933, Ίκαρος 1984)

4. Φαντάσου κι αυτό: Είσαι ένας από τους ήρωες που παρουσιάζονται
σε αυτή και την προηγούμενη σελίδα και προσπαθείς να περιγράψεις
σε ένα άνθρωπο του σήμερα τη ζωή, τα κίνητρα και τις εμπειρίες σου.
Μελέτησε περισσότερα για το πρόσωπο που θα διαλέξεις και μίλησε
για το εάν και σε ποιο βαθμό το τίμημα που πρέπει να πληρώσεις
επηρέασε τις επιλογές σου;

1. Τι άλλο θα μπορούσαν να
αντιπροσωπεύουν για σένα οι
Θερμοπύλες;

2. Αναζητήστε κι άλλα έργα
του ίδιου ποιητή.

3. Ένα στοιχείο που κάνει πιο σημαντική
μια ηρωική πράξη είναι το τίμημα που
συχνά απαιτείται. Με βάση τις δύο εικόνες
και το απόσπασμα της τραγωδίας, ποιο
τίμημα παρατηρείτε σε κάθε περίπτωση;

[...]θνητοῖς γὰρ γέρε
πορῶν ἀνάγκαις ταῖσδ' ἐνέζευγμαί τάλας.
ναρθηκοπλήρωτον δὲ θηρῶμαι πυρὸς
πηγὴν κλοπαίαν, ἢ διδάσκαλος τέχνης
πάσης βροτοῖς πέφηνε καὶ μέγας πόρος.
τοιῶνδε ποινὰς ἀμπλακημάτων τίνω
ὑπαίθριος δεσμοῖς πεπασσαλευμένος.
[...]για να προσφέρω
στους ανθρώπους τα δώρα μου, ἐμπλέξα σε τούτες ο
δύστυχος τις συμφορές,
και το κλεμμένο πλερώνω μες στο νάρθηκα της φωτιά
σπέρμα
που κάθε τέχνης δάσκαλος για τους ανθρώπους
έχει φανεί κι η πιο μεγάλη τους κυβέρνια.
Τέτοιο 'ν' το κρίμα που πλερώνω καρφωμένος
κάτω απ' τον ξέσκεπο ουρανό σ' αυτό το βράχο.

Αισχύλου, Προμηθέας Δεσμώτης, 107-113
μτφρ. Ι. Γρυπάρη

Η κινηματογραφική ταινία “Beyond the blackboard” βασίζεται στο βιβλίο που έγραψε για την αληθινή εμπειρία της η Stacey Bess, όταν ως νεοδιόριστη δασκάλα τοποθετήθηκε σε ένα ουσιαστικά ανύπαρκτο στα χαρτιά σχολείο σε ένα καταφύγιο για άστεγους. Με προσωπικό κόπο και επιμονή ανέλαβε πρωτοβουλίες για τη μόρφωση των μαθητών της και βραβεύθηκε για το έργο της με το «Εθνικό Βραβείο για Κοινωνική Προσφορά από άτομα 35 ετών και κάτω».

Δείτε περισσότερα:

http://en.wikipedia.org/wiki/Stacey_Bess

<http://www.staceybess.com/about.php>

Η ταινία στο internet :

<http://putlocker.bz/watch-beyond-the-blackboard-online-free-putlocker.>

Σκηνή από την ταινία

3. Ψάξε κι εσύ για σχετικές ταινίες, εικόνες, ειδήσεις και παρουσίασε τις στην τάξη.

1. Ποιος είναι ο κοινός στόχος των ατόμων που παρουσιάζονται στα κείμενα;

[...]Το βασιλόπουλο περπατούσε τρεις μέρες και τρεις νύχτες, μέχρι που έφτασε στο γειτονικό χωριό. Τους βρήκε όλους μαζεμένους στην πηγή να κλαίνε. Ρωτά μια γριά το λόγο και του απαντά: «Είναι ένα θηριό στην πηγή που ζητά να φάει την κόρη του βασιλιά για να αφήσει το νερό». «Εγώ θα σκοτώσω το θηριό», της λέει, «μη φοβάσαι!». [...]«Τι καλό θέλεις να σου κάνω;», ρώτησε έπειτα ο βασιλιάς. «Τίποτα δεν θέλω», απάντησε το βασιλόπουλο. Μου φτάνει που έσωσα τη βασιλοπούλα και θα έχετε νερό στο βασίλειό σου». Και το παλικάρι συνέχισε το δρόμο του.

«Το βασιλόπουλο και το θηριό», Διασκευή από κυπριακό παραμύθι

Σήκωσαν στους ώμους το βάρος, την υποδοχή και την αρωγή σε εκατοντάδες χιλιάδες ανθρώπους μέσα σε λίγες εβδομάδες με σεμνότητα και διακριτικότητα. Πρόβαλλαν το θέμα σε όλο τον κόσμο και βοήθησαν να συνειδητοποιήσουν όλοι το μέγεθός του. Τώρα πρόκειται να προταθούν για Νομπέλ Ειρήνης, για να τιμηθεί στο πρόσωπό τους το έργο των εθελοντών. Είναι η Αιμιλία Καμβύση, μία από τις τρεις γυναίκες της πασίγνωστης φωτογραφίας με τις γιαγιάδες που φροντίζουν τα προσφυγόπουλα. Είναι ο Στρατής Βαλιάμος, ψαράς ο σπείος χρόνια τώρα διασώζει πρόσφυγες που επιχειρούν το συχνά επικίνδυνο ταξίδι από τα μικρασιατικά παράλια. [...]. Ο Βαλιάμος μαζί με όλους τους άλλους ψαράδες της Σκάλας έχουν σώσει πολλές χιλιάδες ανθρώπους «έτσι γιατί έπρεπε». Στην επιστολή προσωπικοτήτων της πνευματικής ζωής προτείνονται οι νησιώτες από τη Συκαμινιά καθώς στο πρόσωπο τους ζητείται να τιμηθούν όλοι οι Έλληνες εθελοντές κάτοικοι του Αιγαίου.

Μόλις ξεσπάσει μια κρίση, οι Γιατροί Χωρίς Σύνορα στέλνουν μια έμπειρη ομάδα για διερευνητική αποστολή [...]. Η ομάδα αυτή θα εκτιμήσει τις ιατρικές και υγειονομικές ανάγκες, την τεχνική υποδομή, τις δυνατότητες μεταφοράς και αποθήκευσης του ιατροφαρμακευτικού υλικού, θα καταγράψει τους φυσικούς παράγοντες (πολιτικούς, γεωγραφικούς, κλιματολογικούς κ.λπ.) και θα καθορίσει τους στόχους και τις προτεραιότητες της επικείμενης αποστολής στη χώρα.

Αμέσως μετά τη διερευνητική αποστολή, η ομάδα θα ενημερώσει τα κεντρικά γραφεία [...]. Αν παρθεί απόφαση να ξεκινήσει εκεί μια νέα αποστολή, μια συντονιστική ομάδα θα καθορίσει τον προϋπολογισμό που θα δαπανηθεί στην αποστολή, τον αριθμό των εθελοντών που θα συμμετάσχουν στο πρόγραμμα καθώς και τις ειδικότητές τους [...] το είδος και την ποσότητα του εξοπλισμού [...]

Διασκευή από Ενημερωτικό φυλλάδιο της οργάνωσης Γιατροί Χωρίς Σύνορα, 2003 – Από το βιβλίο μαθητή Νεοελληνική Γλώσσα Γ' Γυμνασίου, σελ. 108

2. Τι άλλο εκτός από θάρρος απαιτείται για να γίνουν πράξη τέτοιες πρωτοβουλίες;